

the development of future doctors in the system competence approach to learning», content and didactic component of these subjects provides the development of psychological personality structures of medical students. The realization of the model of future doctor's professional competence is possible in the educational environment of educational process by means of different didactic and methodological principles, which are the following: an integrated educational process: objectives, contents, methods.

Key words: personal development, modeling, adaptive and dynamic learning process, psychological and pedagogical conditions, profession of a doctor.

Received October 23, 2014

Revised November 19, 2014

Accepted December 09, 2014

УДК:159.923

Т.Б. Хомуленко

kpp.khnpu@mail.ru

М.В. Балушок

balushok-mv@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Khomulenko T.B. The features of intrapersonal conflict rise in adolescence / T.B. Khomulenko, M.V. Balushok // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuik Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2015. – P. 594–610.

Т.Б.Хомуленко, М.В.Балушок. Особливості виникнення внутрішньоособистісного конфлікту в юнацькому віці. У статті виявлено психологічні особливості, що обумовлюють виникнення та функціонування внутрішньоособистісного конфлікту «цінності-доступності» в юнацькому віці. Аналіз особливостей виникнення внутрішньоособистісного конфлікту в юнацькому віці за допомогою факторного аналізу показав, що на всіх рівнях внутрішньої конфліктності спостерігаються тенденції до конструктивного або неконструктивного функціонування внутрішньо-

T.B. Khomulenko – the scientific contribution of the co-author is 50% ,

M.V. Balushok – the scientific contribution of the co-author is 50% .

го конфлікту, що зумовлені індивідуальним профілем копінг-стратегій, саморегуляції, невротичних схильностей, тривожності. Зроблено висновок, що конструктивним можна вважати таке функціонування, яке включає розвинутість саморегуляції та копінг-стратегій, відсутність невротичних тенденцій та особистісної тривожності, що відображено у факторах «Саморегуляція-пізнання», «Переоцінка-вирішення проблеми», «Реалізованість-свобода». Неконструктивне функціонування пов'язане із особистісною тривожністю, невротичними тенденціями та представлено факторами «Престиж-захоплення», «Самодостатність-свобода», «Досягнення-визнання». Шляхом кластеризації методики дослідження невротичних схильностей виявлено «виражений» та «помірно виражений» невротичні профілі особистості. У «вираженого» профілю переважають внутрішні конфлікти сфер роботи та грошей, невротичні тенденції до самоствердження шляхом престижу, досягнень або експлуатації, копінг-стратегії «Конфронтація» та «Втеча-уникнення». «Помірно виражений» невротичний профіль характеризується меншим розвитком невротичних схильностей, тривожності, гнучкістю регуляторних процесів, внутрішнім конфліктом сфери любові. Дослідження розкриває особливості виникнення та функціонування внутрішньоособистісного конфлікту, які можуть пояснювати його роль як рушійної сили розвитку або його загальмування.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, саморегуляція, невротичні схильності, копінг-стратегії, юнацький вік, рушійна сила розвитку, невротичний профіль, мотиваційно-особистісна сфера.

Т.Б. Хомуленко, М.В. Балущок. Особенности возникновения внутриличностного конфликта в юношеском возрасте. В статье выявлены психологические особенности, обуславливающие возникновение и функционирование внутриличностного конфликта «ценности-доступности» в юношеском возрасте. Анализ особенностей возникновения внутриличностного конфликта в юношеском возрасте с помощью факторного анализа показал, что на всех уровнях внутренней конфликтности наблюдаются тенденции к конструктивному или неконструктивному функционированию внутреннего конфликта, обусловленные индивидуальным профилем копинг-стратегий, саморегуляции, невротических склонностей, тревожности. Сделан вывод, что конструктивным можно считать такое функционирование, которое включает развитость саморегуляции и копинг-стратегий, отсутствие невротических тенденций и личностной тревожности и отражено в факторах «Саморегуляция-познание», «Переоценка-решение проблемы», «Реализованность-свобода». Неконструктивное функционирование связано с личностной тревожностью, невротическими тенденциями и представлено факторами «Престиж-увелчение», «Самодостаточность-свобода», «Достижение-признание». Путем кластеризации методики исследования невротических наклонностей обнаружены «выраженный» и «умеренно выраженный» невротические профили личности. У «выраженного»

профіля преобладают внутренние конфликты сфер работы и денег, невротические тенденции к самоутверждению путем престижа, достижений или эксплуатации, копинг-стратегии «Конфронтация» и «Бегство-избегание». «Умеренно выраженный» невротический профиль характеризуется меньшим развитием невротических склонностей, тревожности, гибкостью регуляторных процессов, внутренним конфликтом сферы любви. Исследование раскрывает особенности возникновения и функционирования внутриличностного конфликта, которые могут объяснять его роль как движущей силы развития или его затормаживания.

Ключевые слова: внутриличностный конфликт, саморегуляция, невротические склонности, копинг-стратегии, юношеский возраст, движущая сила развития, невротический профиль, мотивационно-личностная сфера.

Постановка проблеми дослідження. У час активних політичних, економічних, соціальних змін особливо актуальним стає питання подолання складних життєвих ситуацій, актуалізації особистісного та адаптаційного потенціалу, трансформації цінностей, що часто пов'язано із виникненням внутрішньоособистісних конфліктів. Вітчизняні автори вважають внутрішньоособистісні конфлікти рухливими силами розвитку (С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонтьєв, Л.С.Виготський, Г.С. Костюк, К.О.Абульханова-Славська, Л.І. Божович, В.С.Мерлін, В.В.Столін, Ф.Є.Василюк, В.М. М'ясищев та ін.), а представниками зарубіжних шкіл психології та психотерапії дане поняття розуміється більшою мірою як дещо негативне і небезпечне, що в разі вирішення, може призводити до гальмування розвитку особистості, її дисгармонізації, психосоматичних хвороб (психоаналіз, когнітивно-біхевіористські напрями). На нашу думку, роль внутрішньоособистісного конфлікту може оцінюватися шляхом розуміння особливостей його виникнення та функціонування, яке може набувати більш або менш конструктивного характеру. Кожний вид внутрішнього конфлікту має власні фактори виникнення та вікові особливості, що не в повній мірі відображено в науковій літературі. Вважаємо актуальним дослідити особливості виникнення внутрішньоособистісного конфлікту «цінності-доступності», притаманного юнацькому віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У виявленні причин внутрішньоособистісних конфліктів З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер, Р. Ассаджиолі приділяють увагу співвідношенню свідомої та несвідомої частин психіки. К.Хорні, Е.Фром вбачають основну причину в особливостях соціальних умов, що деформують особистість. На проблемах розвитку в процесі становлення

самосвідомості зупиняються Б.В.Зейгарник, Б.С. Братусь, Ф.Є. Василюк, В.В.Столін.

У дослідженнях внутрішньоособистісних конфліктів О.Я. Анцупова, А.І. Шипілова, Ф.Є. Василюка, О.М. Леонтьєва, В.С. Мерліна і С.Л. Рубінштейна виділяються дві групи умов їх виникнення: особистісні (внутрішні), зокрема складність внутрішнього світу, розвинена ієрархія потреб, мотивів, цінностей, високий рівень розвитку почуттів, здатність до самоаналізу, рефлексії, та ситуативні (зовнішні і внутрішні): суперечливість/кризовість соціокультурного простору, значимість розбіжності цінностей, суб'єктивне відчуття нерозв'язності ситуації. Виникнення внутрішнього конфлікту можливо тільки тоді, коли зовнішні обставини породжують певні внутрішні умови.

Серед особистісних особливостей появи внутрішніх конфліктів зазначається також протиріччя самоствавлення, нерозвинутість самоідентичності (реального – Я), низький рівень рефлексії та зовнішній локус контролю [7,10]; почуття недовіри до зовнішнього світу і до себе; почуття сумніву, невпевненості в собі; почуття обов'язку, відповідальності; підвищена вимогливість та критичність до себе та інших; прагнення до постійного успіху і схвалення з боку оточуючих [5].

Джерела внутрішніх конфліктів також обумовлені факторами умов розвитку: проблеми виховання в сім'ї; проблеми соціальних взаємодій ранніх етапів розвитку (несформованість ведучої діяльності, недооцінка самостійності, неузгодженість вимог, очікувань та реальної поведінки); проблеми становлення особистості (невдоволення своїми потребами, зіткнення розуму та почуттів, неможливість задоволення життєво важливих потреб) [8].

Особливості внутрішньоособистісних конфліктів юнацького віку останнім часом вивчалися у роботах Н. Є. Герасимової, Т.Ю. Гуциної, Г.М. Дубчак, А.А. Букіної, М.А. Шаталіної, О.В. Козаченко. В якості детермінант виникнення внутрішньоособистісних конфліктів в даних емпіричних дослідженнях називаються особливості характеру та темпераменту, рівня домагань, самооцінки і самоствавлення, рефлексії. На нашу думку, розгляд детермінант внутрішнього конфлікту лише з позицій урахування вищеперерахованих особливостей не можна вважати повним, і він має бути доповнений тими особливостями, які пов'язані з певним видом внутрішньоособистісного конфлікту та відображають особливості вікового розвитку особистості.

Отже, в наукових дослідженнях виникнення внутрішньоособистісних конфліктів пов'язують із низкою внутрішніх, особис-

тісних причин і зовнішніх, що пов'язані із суспільством, культурою, особливостями ситуації, підкреслюється необхідність збігу внутрішніх умов та зовнішніх обставин. У нашому дослідженні здійснена спроба урахування особливостей внутрішньоособистісного конфлікту цінності-доступності, а також вікових особливостей у визначенні детермінант його виникнення.

Метою нашої статті є визначити психологічні особливості виникнення внутрішньоособистісного конфлікту в юнацькому віці.

Внутрішньоособистісний конфлікт «цінності-доступності» представляє собою великий розрив у сферах значимих цінностей між їх значущістю та недоступністю. Даний вид конфлікту у багатьох дослідженнях [3,6,7,12] розглядається як притаманний передусім юнацтву. Конфлікт «цінності-доступності» пов'язаний із вмінням ставити усвідомлювані цілі, долати труднощі на шляху їх досягнення, адекватним співвідношенням власних бажань та ресурсів. Його дослідження вимагає урахування вікових особливостей юнацтва при виявленні факторів його виникнення.

Серед особливостей особистісного розвитку в період юнацтва є здатність до самовизначення та саморозвитку, орієнтація не на теперішнє, а на майбутнє (Л.І. Божович, І.С. Кюн, В.І. Слободчиков, Д.І. Фельдштейн та ін.), розмитість кордонів бажаного та можливого, що призводить до того, що цілі, які висуваються, не завжди засновані на реальних можливостях, знанні власних сильних та слабких сторін. Дані вікові особливості юнацького віку тісно пов'язані із рівнем сформованості усвідомленої саморегуляції, яка, в свою чергу, показує певний рівень усвідомленості, суб'єктного розвитку, вольової регуляції, самостійності прийняття рішень, вміння співставляти бажання та можливості.

Необхідність соціального та особистісного самовизначення, високий ступінь складності даного періоду висувають особливі вимоги до адаптивних ресурсів юнака, здатності швидко й адекватно реагувати на постійно мінливі умови. Внутрішньоособистісний конфлікт у своєму прояві розглядається наряду зі стресом, фрустрацією, життєвою кризою [4]. Тому, розглядаючи особливості виникнення внутрішньоособистісного конфлікту, важливо врахувати ті стратегії подолання, які особистість схильна використовувати в проблемній ситуації. Актуальний напрямок дослідження копінг-стратегій пов'язаний із роллю копінг-стратегій в процесах саморегуляції, їх вклад в успішність виконання продуктивної діяльності [11] та як компонент особистісного потенціалу [9]. Д.О.Леонтьєв відмічає, що копінг-strate-

гії пов'язані із функцією реалізації діяльності, особливо в умовах її ускладнення, а також можуть сприяти тому, що людина помічає потенціальні ускладнення і можливості для розвитку, що надзвичайно важливо для конструктивного функціонування та подолання внутрішнього конфлікту.

Особливості сприйняття та переживання складної життєвої ситуації (якою вважається внутрішній конфлікт) вчені пов'язують із тривожністю. Так, А.Бандура пов'язував тривожність із недостатньою вірою в себе, суб'єктивним контролем [1]. В свою чергу, Т.О. Гордеева відмічає негативний вплив тривожності та пов'язує її із неадекватністю процесу цілепокладання та здійснення намірів, низькою самоефективністю, характером реагування на невдачі. У дослідженнях Ф. Б. Березіна показано, що для високо тривожної особистості характерна тенденція до негативної оцінки існуючої ситуації, відчуття власної недостатності, схильність привертати увагу оточуючих до своїх труднощів та конфліктів [2]. Тривожність може виступати як показник внутрішнього конфлікту, а також впливати на емоційне переживання внутрішнього конфлікту як більш серйозної та складної для подолання ситуації.

Навіть при розвинутості процесів саморегуляції часом особистість не досягає власних цілей або ці цілі виявляються фіктивними. Тому важливо зазначити, що не вся саморегуляція носить свідомий характер [9], причому усвідомлені та неусвідомлені регуляторні процеси не відокремлені один від одного. З метою урахування можливої дії несвідомих механізмів у виникненні внутрішнього конфлікту ми спираємося у дослідженні на концепцію невротичних схильностей К.Хорні. Невротичні схильності є способами подолання базальної тривоги, їх постійна необхідність задоволення, залежність стану людини від цього задоволення породжують внутрішні конфлікти.

Отже, в якості критеріїв виникнення та функціонування внутрішньоособистісного конфлікту в нашому дослідженні виділені: саморегуляція, копінг-стратегії, невротичні схильності, тривожність. В якості показника внутрішньої конфліктності виступає інтегральний показник дезінтеграції мотиваційно-особистісної сфери та показники внутрішніх конфліктів сфер цінностей за методикою О.Б.Фанталової.

Вибірка і методики дослідження. Для реалізації мети дослідження були обрані наступні методики:

1.Методика «Рівень співвідношення цінності та доступності в різних життєвих сферах» О.Б. Фанталової. Шляхом визначен-

ня найважливіших цінностей та міри їх доступності виділяються сфери неспівпадіння, що свідчить про дезінтеграцію мотиваційно-особистісної сфери та наявність внутрішнього конфлікту.

2. Методика «Стиль саморегуляції» В.І. Моросанової.

3. «Копінг-тест» Р. Лазаруса.

4. Методика «Самооцінка рівня тривожності» Ч.Д. Спілбергера-Ю.Л.Ханіна.

5. Методика «Ступінь вираженості невротичних схильностей особистості» М. А. Кузнєцова. Дана методика базується на концепції невротичних потреб особистості К. Хорні, складається із 50 питань та має 10 шкал, кожна з яких відповідає певній невротичній схильності: «У любові та прихильності», «В керуючому партнері», «У заключенні життя у вузькі рамки», «У владі через інтелект і волю», «В експлуатації інших», «В суспільному визнанні та престижі», «У захопленні власною персоною», «У власних досягненнях», «У самодостатності та незалежності», «У досягненні досконалості і невразливості».

У дослідженні брали участь 200 досліджуваних, студентів Української інженерно-педагогічної академії та Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна від 1-го до 5-го курсів різних факультетів.

Основний матеріал дослідження. Кореляційний аналіз особистісних особливостей та особливостей поведінки осіб з різними характеристиками внутрішньоособистісних конфліктів виявив велику кількість зв'язків, що зумовило актуальність проведення факторного аналізу як визначення структури особливостей виникнення внутрішньоособистісного конфлікту у групах різного рівня дезінтеграції мотиваційно-особистісної сфери. Факторна структура кожного з рівнів дезінтеграції містить у собі комплекс психологічних особливостей, які можуть розглядатися як чинники виникнення внутрішньоособистісного конфлікту між цінністю та доступністю в різних сферах життя.

Факторний аналіз був проведений методом головних компонент з подальшим Varimax-обертанням з нормалізацією значень. При виконанні процедур факторного аналізу для групи з *низьким рівнем дезінтеграції* мотиваційно-особистісної сфери зупинилися на трьох факторному рішенні, що найбільш змістовно інтерпретується. Виділені фактори пояснюють 55,5% сумарної дисперсії. До кожного фактора ввійшли від 6 до 10 показників з різним факторним навантаженням і показниками кореляції не менш 0,5 і не більш -0,5. **Перший фактор** має назву «**Дистанціювання-унікнення**», що походить від домінуючих особливос-

тей фактора, пояснює 19,5 % сумарної дисперсії, факторна вага становить 5,89. Фактор включає такі змінні: ситуативну тривожність (0,67), копінг-стратегії «Конфронтація» (0,71), «Дистанціювання» (0,79) та «Втеча-уникнення» (0,75), «Прийняття відповідальності» (0,67) та «Самоконтроль» (0,73), а також з негативним факторним навантаженням внутрішній конфлікт сфери «Робота» (-0,72). Цей фактор поєднує в собі широку різноманітність копінг-стратегій, які у поєднанні із ситуативною тривожністю можуть забезпечувати адаптивність. Неактуальний внутрішній конфлікт «Робота» може бути обумовлений тим, що більша частина досліджуваних знаходились не на останніх стадіях навчання.

Другий фактор «Досконалість-досягнення» (18,9% сумарної дисперсії, факторна вага 5,76) представлений такими змінними: «Планування» (0,64) в саморегуляції, копінг-стратегії «Планування вирішення проблеми» (0,56) та «Конфронтація» (0,5) і невротичні схильності «У досягненні досконалості і невразливості» (0,80), «У власних досягненнях» (0,77), «В керуючому партнері» (0,71), «У захопленні власною персоною» (0,69). Фактор відображає тенденцію до досягнень та захоплення шляхом власних зусиль і прагнень до перфекціонізму або за допомогою керуючого партнера.

Третій фактор «Саморегуляція-пізнання» пояснює 17,1% сумарної дисперсії, факторна вага 5,49. Фактор поєднує в собі такі змінні: «Гнучкість» (0,85), «Програмування» (0,61), «Моделювання» (0,70), «Оцінка результатів» (0,57) та загальний показник саморегуляції (0,89), з негативними факторними вагами невротичні тенденції «В любові та прихильності» (-0,55) та «У заключенні життя в вузькі рамки» (-0,77), внутрішній вакуум сфери «Пізнання» (-0,51). Даний фактор характеризує конструктивне функціонування внутрішніх конфліктів за рахунок розвинутої саморегуляції, нейтральної зони у пізнанні, і особливо відсутності невротичних потреб.

Факторна структура для групи *середнього рівня внутрішньої дезінтеграції* включає чотири фактори, які покривають 61,7 % сумарної дисперсії. **Перший фактор** має назву «Престиж-захоплення» (18,7% сумарної дисперсії, факторна вага 5,24) включає змінні: особистісну тривожність (0,52), невротичні схильності «В любові та прихильності» (0,72), «В керуючому партнері» (0,71), «В суспільному визнанні та престижі» (0,79), «У захопленні власною персоною» (0,78), «У власних досягненнях» (0,74), «У досягненні досконалості і невразливості» (0,70),

внутрішній конфлікт в сфері «Роботи» (0,51) і з негативним знаком факторних ваг конфлікт в сфері «Любов» (-0,5). Наявність невротичних потреб «У любові та прихильності» та «У керуючому партнері» обумовлює відсутність конфлікту сфери «Любов», оскільки передбачає схильність знаходитись у відносинах. Наявність внутрішнього конфлікту сфери «Робота» може бути обумовлена сприйняттям її як сфери, в якій можна реалізувати невротичні схильності до досягнень, захоплення власною персоною, суспільного престижу, досконалості і невразливості.

Другий фактор «Переоцінка-вирішення проблеми» (17,6 % сумарної дисперсії, факторна вага 4,75) і відображає природу використовуваних особистістю копінг-стратегій: копінг-стратегії «Самоконтроль» (0,74), «Втеча-уникнення» (0,71), «Планування вирішення проблеми» (0,80) «Позитивна переоцінка» (0,74), «Пошук соціальної підтримки» (0,56) та «Прийняття відповідальності» (0,56). Домінуючі копінг-стратегії конструктивного характеру на поведінковому та емоційному рівнях можуть сприяти конструктивному функціонуванню та подоланню внутрішніх конфліктів.

Третій фактор «Саморегуляція-невпевненість» пояснює 13,4% сумарної дисперсії (факторна вага 3,07) та включає такі особливості саморегуляції як «Програмування» (0,62), «Моделювання» (0,60), «Оцінка результатів» (0,61), загальний показник саморегуляції (0,88) та внутрішній конфлікт «Впевненість в собі» (0,50). Можна припустити, що люди, непевнені в собі, розвивають високий рівень саморегуляції. Не зважаючи на конфлікт впевненості в собі, за рахунок невираженості тривожності та невротичних потреб, даний фактор можна вважати відображенням схильності до конструктивного функціонування внутрішнього конфлікту.

Четвертий фактор «Самодостатність-свобода» (12% сумарної дисперсії, факторна вага 2,7) характеризується наявністю змінних: «Самостійність» (0,55) в саморегуляції, невротичні схильності «У владі через інтелект та волю» (0,52), «У самодостатності та незалежності» (0,67), внутрішній конфлікт «Свободи» (0,6), з негативним знаком внутрішній конфлікт сфери «Любов» (-0,52). Невротичні схильності та особливості саморегуляції характеризують тенденції до надмірної самостійності, самодостатності, незалежності, влади, що яскраво проявляється у внутрішньому конфлікті «Свобода» і відсутності конфліктів сфер «Любові». З нашої точки зору даний фактор має невротичні ознаки.

Факторна структура групи **високого рівня** внутрішньої дезінтеграції представлена чотирма факторами, які пояснюють

60% дисперсії. **Перший фактор** має назву «**Досягнення-визнання**» (16,4% сумарної дисперсії, факторна вага 4,44) включає невротичні потреби: «В любові та прихильності» (0,56), «В керуючому партнері» (0,54), «В експлуатації інших» (0,58), «В суспільному визнанні та престижі» (0,76), «У захопленні власною персоною» (0,72), «У власних досягненнях» (0,77), «У досягненні досконалості і невразливості» (0,68) та особистісну тривожність (0,52). Даний фактор розкриває природу невротичних схильностей у поєднанні із особистісною тривожністю. Особливо яскраво виділяються тенденції до визнання, досягнень, досконалості. Також можна підкреслити важливість суспільного визнання протилежними шляхами: або досягненням любові та симпатії, або експлуатацією.

Другий фактор «**Уникнення-переоцінка**» (15,7% сумарної дисперсії, факторна вага 3,8) включає копінг-стратегії: «Конфронтація» (0,67), «Самоконтроль» (0,64), «Пошук соціальної підтримки» (0,65), «Прийняття відповідальності» (0,58), «Втеча-уникнення» (0,77), «Планування вирішення проблеми» (0,68), «Позитивна переоцінка» (0,70). Хоча домінуючою є копінг-стратегія «Втеча-уникнення», розвинуті також копінг-стратегії конструктивного характеру, що може забезпечити ефективне функціонування подолання внутрішнього конфлікту.

Третій фактор «**Саморегуляція-невпевненість**» (14,9% сумарної дисперсії, факторна вага 3,27) включає такі змінні «Моделювання» (0,57), «Оцінка результатів» (0,55), «Гнучкість» (0,56), інтегральний показник саморегуляції (0,88) та внутрішній конфлікт «Впевненість в собі» (0,50). Фактор відображає тенденцію поєднання високих показників саморегуляції у непевненій особистості.

Четвертий фактор має назву «**Реалізованість-свобода**» та пояснює 13% сумарної дисперсії (факторна вага 3,12) та характеризується внутрішнім конфліктом в сфері «Свобода» (0,51), з негативним знаком внутрішні конфлікти життєвих сфер «Любов» (-0,67), «Друзі» (-0,52), «Щасливе сімейне життя» (-0,71) та регулятивний процес «Програмування» (-0,51). Даний фактор розкриває реалізованість основних ціннісних сфер і відсутність схильності до жорсткого продумування власних дій та досягнення цілей, єдиним наявним конфліктом є конфлікт сфери «Свобода», що можна вважати характерним для юнацького віку.

Отже, факторна структура відображає особливості виникнення та функціонування внутрішньоособистісного конфлікту. Конструктивним можна вважати функціонування з розвинутою саморегуляцією, копінг-стратегіями, ситуативною тривожніс-

тю, що допомагає усвідомлювати власні мотиви та цінності, активно сприяти їх реалізації, долаючи складнощі на цьому шляху. Неконструктивний шлях в першу чергу пов'язаний із особистісною тривожністю, невротичними тенденціями самодостатності, досконалості, експлуатації. Неконструктивний шлях поглиблює внутрішні конфлікти, погіршує емоційний стан, віддаляє особистість від власного «Я», оскільки невротичні схильності, що виступають основною його детермінантою, не відповідають істинним цінностям особистості. Знаходячись на несвідомому рівні, вони не дають внутрішньому конфлікту функціонувати як рушійній силі розвитку. На кожному рівні внутрішньої конфліктності спостерігаються тенденції конструктивного та неконструктивного характеру, що свідчить про важливість визначення особливостей виникнення внутрішнього конфлікту навіть при невеликій його вираженості, створюючи умови подальшої його корекції та стимуляції конструктивного шляху подолання.

Оскільки відмічена значна роль несвідомих невротичних схильностей у визначенні особливостей виникнення та функціонування внутрішньоособистісних конфліктів, нами проведена кластеризація даних методом к-середніх за методикою дослідження невротичних схильностей особистості М.А.Кузнецова. У результаті кластеризації було отримано два профілі: «помірно виражений» невротичний та «виражений» невротичний.

«Виражений невротичний» профіль (Рис.1) характеризується розвитком на високому рівні невротичних схильностей «У владі через інтелект та волю», «У власних досягненнях», «У самодостатності і незалежності», «У досягненні досконалості і невразливості» та середньонизьким розвитком схильності «У заключенні життя у вузькі рамки». Дані тенденції перш за все підкреслюють значимість власних досягнень, амбіційність, схильність до надмірної самодостатності та перфекціонізму. Для особистості, що прагне досягнень, не характерна тенденція займати «другі ролі», навпаки, вона буде намагатися виділитися серед інших. До «вираженого невротичного» профілю увійшли 119 досліджуваних.

«Помірно виражений невротичний» профіль характеризується розвинутими на середньому рівні невротичними схильностями «У владі через інтелект і волю», «В любові та прихильності», «У самодостатності і незалежності» і низьким розвитком потреби «У суспільному визнанні та престижі», що демонструє відсутність тенденції досягати самоствердження шляхом соціального престижу. Можна відмітити, що ці невротичні схиль-

ності відмічають тенденції до незалежності шляхом досягнення влади або протилежну тенденцію – до любові. За рахунок того, що невротичні схильності розвинуті на середньому та низького розвитку, особистостей даного профілю можна вважати більш гармонійними. До групи досліджуваних даного профілю увійшли 81 особа.

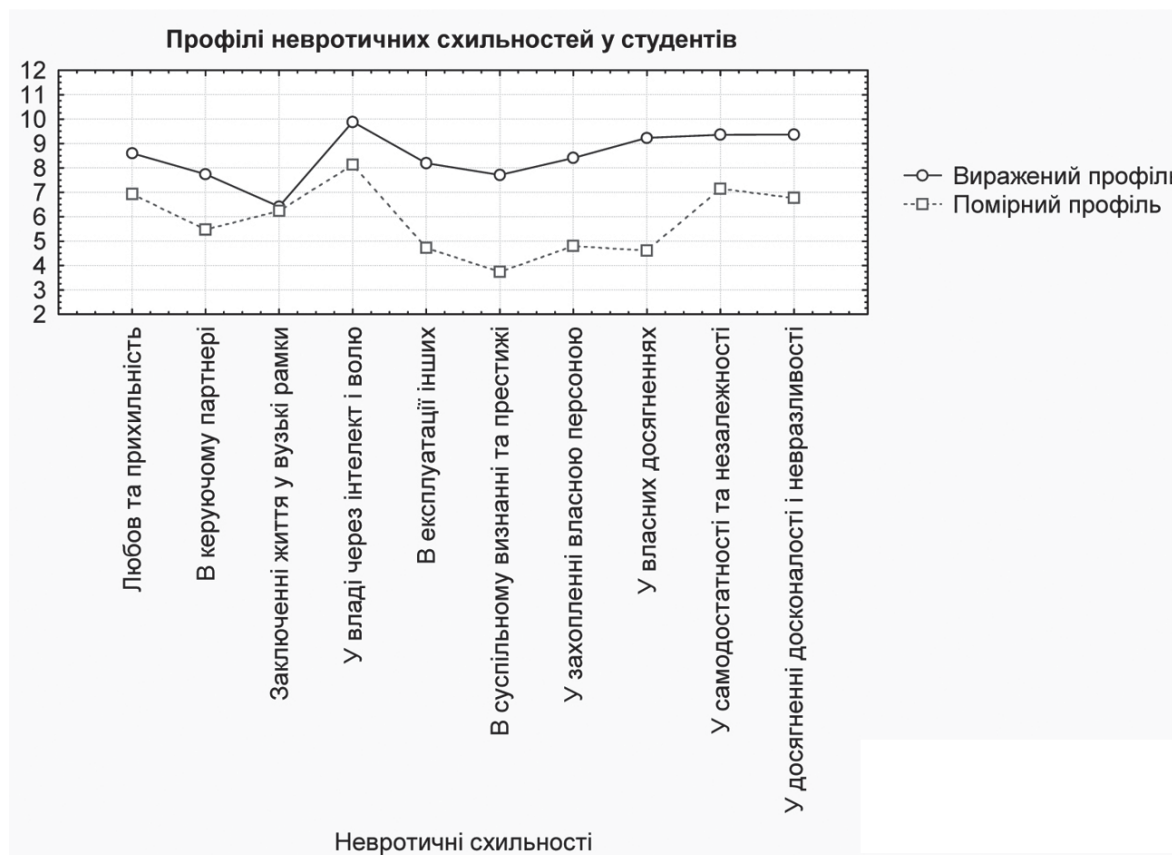

Рис.1. Невротичні профілі особистості

Було встановлено, що у студентів із «вираженим невротичним» профілем середні показники за t-критерієм Стьюдента значимо вищі у сфері внутрішнього конфлікту «Робота» ($t=-2,02$; $p<0,05$), «Матеріально-забезпечене життя» ($t=-2,7$; $p<0,05$) та внутрішнього вакууму «Творчість» ($t=-2,23$; $p<0,01$), ситуативної ($t=-2,4$; $p<0,01$) та особистісної тривожності ($t=-4,6$; $p<0,01$), копінг-стратегії «Конфронтація» ($t=-2,5$; $p<0,01$) та «Втеча-уникнення» ($t=-2,3$; $p<0,01$), порівняно із «помірно вираженим» профілем. Копінг-стратегії притаманні «вираженому невротичному» профілю більшою мірою можуть вважатися неконструктивними, оскільки «Конфронтація» передбачає імпульсивність, недостатню цілеспрямованість і обґрунтованість поведінки в проблемній ситуації, а копінг-стратегія «Втеча-уникнення» показує тенденцію подолання особистістю негативних переживань ухи-

ленням, тобто запереченням проблеми, фантазуванням, невинуватими очікуваннями, відволіканням і т.д. Можна припустити, що невротичні схильності до досягнень та самодостатності поглиблюють внутрішні конфлікти сфер «Роботи» та «Матеріально-забезпечене життя», копінг-стратегії «Втеча-уникнення» та «Конфронтація» не стимулюють вирішення проблемних ситуацій, а також провокують підвищення тривожності. Внутрішній вакуум «Творчість» говорить про незацікавленість творчою діяльністю, можливо через тенденцію виділятися уявними рисами та діями, а не направляючи конструктивну енергію на творчість.

У «**помірно вираженого невротичного**» профілю більш виражений внутрішній конфлікт сфери «Любов» ($t=-2,4$; $p<0,05$) та показник «Гнучкість» ($t=-2,4$ $p<0,01$) у саморегуляції. Гнучкість регуляторних процесів дозволяє адекватно реагувати на швидку зміну подій і успішно вирішувати поставлену задачу в ситуації ризику, навіть при виникненні труднощів гнучко перебудувати плани, а також скорегувати критерії оцінки. «Помірно невротичний» профіль представляє собою більш конструктивний варіант функціонування через менший розвиток невротичних схильностей, тривожності, більшої гнучкості в саморегуляції. Внутрішній конфлікт сфери «Любов» може актуалізуватися через невротичну потребу «В любові та прихильності», але розвиток невротичних схильностей на середньому та низькому рівнях дозволяє вважати даний профіль більш гармонійним.

Перспективи досліджень включають розробку розвивально-корекційної програми з профілактики та вирішення внутрішньоособистісних конфліктів в юнацькому віці.

Висновки. Виникнення внутрішньоособистісних конфліктів пов'язано із рядом причин внутрішнього та зовнішнього характеру. При їх виявленні необхідно спиратися на вид самого внутрішнього конфлікту та вікові особливості особистості. Детермінанти виникнення внутрішнього конфлікту обумовлюють його функціонування, що може набувати більш або менш конструктивного характеру.

Враховуючи специфіку внутрішнього конфлікту цінності-доступності, а також особливості юнацького віку, актуальними детермінантами його виникнення можна вважати особливості саморегуляції, копінг-стратегії, тривожність, невротичні схильності особистості.

Коли показники внутрішньоособистісного конфлікту виявились пов'язаними з пріоритетом ситуативної тривожності над особистісною, низькими показниками невротичних схиль-

ностей або їх відсутністю, розвинутою системою саморегуляції та копінг-стратегій конструктивного характеру, можна говорити про такий варіант функціонування внутрішньоособистісного конфлікту, при якому він виконує конструктивну роль, діючи як рушійна сила розвитку аналогічно будь-яким внутрішнім суперечностям. Оскільки невротичні схильності та пов'язані з ними якості утримують внутрішньоособистісний конфлікт в категорії антагоністичної суперечності, тобто такої, яка не може бути розв'язана, такий конфлікт не може реалізовувати роль рушійної сили і його можна назвати неконструктивним.

«Виражений невротичний» профіль характеризується внутрішніми конфліктами в сфері роботи та грошей, тривожністю, амбіційністю, схильністю до надмірної самодостатності та перфекціонізму, реагуванням на проблемні ситуації з елементами ворожості і конфліктності або їх уникненням. «Помірно невротичний» профіль показує значимо менший розвиток невротичних схильностей, тривожності, йому притаманна гнучкість регуляторних процесів та внутрішній конфлікт сфери любові, що дозволяє вважати даний профіль більш гармонійним.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура . – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин . – Л. : Наука, 1988. – 270 с.
3. Бубновская О. В. Потребностная обусловленность внутриличностного конфликта в юношеском возрасте : автореф. дис. на соискание наук. степени канд. психол. наук; спец. 19.00.01 «Общая психология, история психологии» / О. В. Бубновская. – Москва, 2005. – 24 с.
4. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций / Федор Ефимович Василюк. – М. : Издательство Московского университета, 1984. – 200 с.
5. Волошко Н. І. Внутрішньоособистісні конфлікти у хворих на артеріальну гіпертензію : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук; спец. 19.00.04. «Медицина психологія» / Г. М. Дубчак. – Київ, 2006. – 24 с.
6. Гришина Н. В. Психология конфликта / Наталья Владимировна Гришина. – СПб. : Питер, 2008. – 544 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).

7. Дубчак Г. М. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у ВУЗі : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01. «Загальна психологія, історія психології» / Г. М. Дубчак. – Київ, 2000. – 17 с.
8. Заиченко Н.У. Психология конфликта. Ч. I. Психологические аспекты и возможности разрешения внутриличностных конфликтов. – М. : МГУПС, 2000. – 40 с.
9. Леонтьев Д.А. Личностный потенциал: структура и диагностика / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2011. – 675 с.
10. Панцырь С. Н. Внутриличностные конфликты подростков с девиантным поведением : автореф. дис.канд. психологических наук : 19.00.13. «Психология развития, акмеология» / С. Н. Панцырь. – Москва, 2012. – 25 с.
11. Рассказова Е.И. Копинг-стратегии в структуре деятельности и саморегуляции : психометрические характеристики и возможности применения методики COPE / Е.И. Рассказова, Т.О. Гордеева, Е.Н. Осин // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2013. – Т. 10. – № 1. – С. 82–118.
12. Фанталова Е.Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта / Елена Борисовна Фанталова. – Самара : БАХРАХ-М, 2001. – 128 с.
13. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / К. Хорни. – Собр. соч. в 3-х т. – М. : Сене, 1997. – 346 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bandura A. Teorija social'nogo nauchenija / A. Bandura . – SPb. : Evrazija, 2000. – 320 s.
2. Berezin F. V. Psihicheskaja i psihofiziologicheskaja adaptacija cheloveka / F. V. Berezin . – L. : Nauka, 1988. – 270 s.
3. Bubnovskaja O. V. Potrebnostnaja obuslovlennost' vnutrichnostnogo konflikta v junosheskom vozraste : avtoref. dis.. na soiskanie nauk. stepeni kand.. psihol. nauk; spec. 19.00.01. «Obshhaja psihologija, istorija psihologii» / O.V. Bubnovskaja. – Moskva, 2005. – 24 s.
4. Vasiljuk F. E. Psihologija perezhivaniya. Analiz preodolenija kriticheskikh situacij / Fedor Efimovich Vasiljuk. – M. : Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1984. – 200 s.
5. Voloshko N.I. Vnutrishn'oosobystisni konflikty u hvoryh na arterial'nu gipertenziju : avtoref. dys.. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk; spec. 19.00.04. «Medychna psihologija» / G. M. Dubchak. – Kyi'v, 2006. – 24 s.

6. Grishina N. V. Psihologija konflikta / Natal'ja Vladimirovna Grishina. – SPb. : Piter, 2008. – 544 s. : il. – (Serija «Mastera psihologii»).
7. Dubchak G. M. Vnutrishn'oosobystisni konflikty studentiv u period navchannja u VUZi : avtoref. dys.. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psihol. nauk : spec. 19.00.01. «Zagal'na psihologija, istorija psihologii'»/ G. M. Dubchak. – Kyi'v, 2000. – 17 s.
8. Zaichenko N.U. Psihologija konflikta. Ch. I. Psihologicheskie aspekty i vozmozhnosti razreshenija vnutrilichnostnyh konfliktov. – M. : MGUPS, 2000. – 40 s.
9. Leont'ev D.A. Lichnostnyj potencial: struktura i diagnostika / D.A. Leont'ev. – M. : Smysl, 2011. – 675 s.
10. Pancyr' S. N. Vnutrilichnostnye konflikty podrostkov s deviantnym povedeniem : avtoref. dis.kand. psihologicheskikh nauk : 19.00.13. «Psihologija razvitija, akmeologija»/ S. N. Pancyr'. – Moskva, 2012. – 25 s.
11. Rasskazova E.I. Koping-strategii v strukture dejatel'nosti i samoreguljaciji : psihometricheskie harakteristiki i vozmozhnosti primenenija metodiki COPE / E.I. Rasskazova, T.O. Gordeeva, E.N. Osin // Psihologija. Zhurnal Vyshej shkoly jekonomiki. – 2013. – T. 10. – № 1. – S. 82–118.
12. Fantalova E.B. Diagnostika i psihoterapija vnutrennego konflikta / Elena Borisovna Fantalova. – Samara : BAHRAH-M, 2001. – 128 s.
13. Horni K. Nevroticheskaja lichnost' nashogo vremeni / K. Horni. – Sobr. soch. v 3- h t. – M. : Sens, 1997. – 346 s.

T.B. Khomulenko, M.V. Balushok. The features of intrapersonal conflict rise in adolescence. The article envisages the psychological characteristics that contributed to the rise and functioning of intrapersonal conflict of the «value-availability» in adolescence. According to the analysis of aspects of the rise of intrapersonal conflict in adolescence, using factor analysis, we can see a tendency to the constructive and unconstructive functioning of internal conflict in the individual profiles of coping strategies, self-regulation, neurotic tendencies, anxiety at all levels of internal conflict. In conclusion such functioning can be considered as being constructive including self-regulation, coping strategies, lack of neurotic tendencies and personal anxiety which is reflected in factors of «Self-regulation-knowledge», «Reassessment-solution of the problem», «Realization-freedom». The lack of constructive functioning associated with personal anxiety, neurotic tendencies are reflected in the following factors «Prestige-admiration», «Self-sufficiency-freedom», «Achievement-recognition». By clustering research

methods of neurotic tendencies we found the following «expressed» and «moderately expressed» neurotic personality profiles. The «expressed» profile is dominated by internal conflicts of work and money, leading to neurotic tendencies to self-affirmation by prestige, achievement or exploitation, the coping strategies of «Confrontation» and «Escape-avoidance». The «Moderately expressed» neurotic profile is characterised by the smaller level of neurotic tendencies, anxiety, flexible regulatory processes and the internal conflict of love. The study clearly shows the peculiarities of emergence and functioning of intrapersonal conflict that explain its role as the driving force of its development or slowing down.

Key words: intrapersonal conflict, self-regulation, neurotic tendencies, coping strategies, adolescence, the driving force of development, neurotic profile, motivational and personal sphere.

Received October 21, 2014

Revised November 17, 2014

Accepted December 06, 2014

УДК 615.851:364-787.24-056.26

О.В. Царькова
olik.tzar@mail.ru

Особливості психотерапії у роботі з сім'ями, де росте дитина з психофізіологічними вадами

Tsarkova O.V. Peculiarities of psychotherapy in the work with families, having a child with psychophysiological disorders / O.V. Tsarkova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 610–619.

О.В. Царькова. Особливості психотерапії у роботі з сім'ями, де росте дитина з психофізіологічними вадами. У статті розглянуто особливості психотерапевтичної допомоги родинам, де росте дитина з психофізіологічними вадами. Увага акцентувалась на процесі та основних принципах організації психотерапевтичних заходів у системі реабілітації хворих дітей. Розглянуто необхідність тісної взаємодії таких сімей з медичними працівниками, педагогічними працівниками та соціальним середовищем. Досліджено, що для досягнення позитивних результатів у лікуванні та реабілітації дітей з особливими потребами важливим є